

Joanna Satoła-Staśkowiak <https://orcid.org/0000-0002-8821-2379>
Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi
e-mail: jstaskowiak@ahelodz.pl

O stałej marginalizacji słowników drukowanych jako nieodwracalnym zjawisku we współczesnej leksykografii

Streszczenie

Dynamiczny rozwój technologii cyfrowych w XXI wieku doprowadził do zasadniczej transformacji leksykografii. Tradycyjne słowniki drukowane, przez wieki uznawane za podstawowe i prestiżowe niegdyś źródła wiedzy o języku, zostały stopniowo zmarginalizowane na rzecz rozwiązań elektronicznych. Wypieranie słowników drukowanych przez elektroniczne nie stanowi sensacji. Na uwagę zasługuje jednak tempo tej przemiany. W ciągu naszego życia nastąpiło pełne przejście z papieru do środowiska cyfrowego.

Artykuł omawia czynniki społeczne, technologiczne i edukacyjne warunkujące ten proces. Analizowane są zalety słowników elektronicznych - ich aktualność, edytowalność, dostępność i interaktywność oraz wskazywane zagrożenia, takie jak brak spójnych standardów redakcyjnych czy ryzyko upowszechniania wiedzy niezwyfikowanej. Wspomina się także o istotnej roli korpusów językowych w procesie tworzenia współczesnych słowników cyfrowych. Podstawą analiz jest zarówno literatura przedmiotu, jak i wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród studentów kierunków filologicznych i niefilologicznych.

Słowa kluczowe: słowniki elektroniczne i internetowe, słowniki drukowane, korpusy językowe, leksykografia cyfrowa, technologia, edukacja językowa

Wstęp

W ciągu ostatnich dwóch dekad obserwujemy gwałtowną zmianę w sposobach dostępu do wiedzy językowej. Słowniki drukowane, które przez wieki pełniły funkcję podstawowych źródeł informacji o normach językowych, utraciły na naszych oczach swój uprzywilejowany status na rzecz wszechobecnych słowników elektronicznych umieszczonych w Internecie. Zmiana ta nie jest wielkim zaskoczeniem, dała się obserwować w kolejnych

latach, jest jednak stała i wiadomo dziś, że słowniki drukowane nie będą pełniły tak ważnej roli jak miało to miejsce w przeszłości. Sympatia użytkowników do słowników elektronicznych obecnych w Internecie nie jest jedynie kwestią wygody czy ekonomii. Ma ona głębokie podstawy w zmianach społecznych, technologicznych i edukacyjnych.

Wypieranie słowników drukowanych przez elektroniczne nie stanowi sensacji. Na uwagę zasługuje jednak tempo tej przemiany. W ciągu naszego życia nastąpiło pełne przejście z papieru do środowiska cyfrowego. Analogicznie, współczesne procesy językowe – obejmujące wszystkie warstwy systemu – nie rozgrywają się już pokoleniami, lecz kumulują się i zwielokrotniają w ramach jednego pokolenia, osiągając skalę zmian niespotykaną wcześniej.

W niniejszym artykule omówiono proces stopniowej marginalizacji słowników papierowych, a także przedstawiono słowniki elektroniczne i korpusy językowe jako następców słowników drukowanych. Wszystko to w kontekście ich dostępności, edytowalności, funkcjonalności oraz wpływu na kształtowanie kompetencji językowych współczesnych użytkowników języków (Atkins & Rundell, 2008; Béjoint, 2010).

Rozwój technologii informacyjnych doprowadził do zasadniczych zmian w sposobach przetwarzania, przechowywania, przeszukiwania danych językowych (patrz: korpusy językowe) i przyswajania wiedzy, szczególnie w obszarze leksykografii. Przyczyniły się do tego zarówno możliwości związane z prezentacją danych cyfrowych, jak i coraz bardziej dostępne korpusy językowe. Słowniki zatem, będące nieodłącznym elementem edukacji językowej oraz badań i analiz językoznawczych, przeszły ogromną transformację – od klasycznych źródeł wiedzy pisanych przez badaczy języka do interaktywnych narzędzi cyfrowych, których autorami mogą być zwyczajni użytkownicy.

Podstawą opisywanych tu tendencji są wyniki ankiety przeprowadzonej w 2023 r. wśród 200 studentów polskich uczelni (100 studentów kierunków filologicznych i 100 niefilologicznych, w wieku 20-26 lat). Kwestionariusz zawierał pytania zamknięte dotyczące częstotliwości korzystania ze słowników oraz preferowanych ich typów.

Wyniki wskazują wyraźne różnice między obiema grupami. Wśród studentów niefilologicznych jedynie 10% deklaruje regularne korzystanie ze słowników, a po słowniki drukowane sięga zaledwie 3%. W grupie filologów połowa badanych korzysta ze słowników regularnie, a 30% okazjonalnie. 85% wszystkich studentów korzystających ze słowników wskazało, że używa wyłącznie słowników elektronicznych online, a jedynie 5% z nich sięga po słowniki drukowane, nawet jeśli zostały zdigitalizowane (np. *Słownik staropolski PAN*¹ czy *Słownik terminów literackich*²). Dane te wskazują na trwałą marginalizację słowników drukowanych i potwierdzają tezy obecne w literaturze (Lew, 2012; Rundell, 2017). Te i inne dane, związane z ekscerpcją słowników, nie są bez znaczenia, utwierdzają co roku decyzje leksykografów przy projektowaniu kolejnych elektronicznych słowników jedno-, dwu- i wielojęzycznych.

¹ <https://pjs.ijpan.pl/sstp.html>. Kiedyś *Słownik staropolski* pod red. prof. Stanisława Urbańczyka ukazywał się w latach 1953–2002.

² <https://www.scribd.com/document/548569563/Janusz-S%C5%82awi%C5%84ski-S%C5%82ownik-Terminow-Literackich> pod redakcją Janusza Sławińskiego.

Słowniki drukowane i okres ich dominacji

Aż po koniec XX wieku słowniki papierowe stanowiły podstawowe źródło wiedzy o języku. Dzieła takie jak *Oxford English Dictionary* (pierwsze wydanie: 1884–1928), a na gruncie polskim jak *Słownik etymologiczny języka polskiego* pod redakcją Aleksandra Brücknera (1927), *Słownik frazeologiczny PWN* pod redakcją Stanisława Skorupki (1967) *Słownik języka polskiego PAN* pod redakcją Witolda Doroszewskiego³ (1958–1969), który na wiele lat zdefiniował standardy polskiej leksykografii, *Uniwersalny słownik języka polskiego* pod redakcją Stanisława Dubisza⁴ (2003), *Wielki słownik ortograficzny PWN* pod redakcją Edwarda Polańskiego⁵ (2003), *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN* pod redakcją Andrzeja Markowskiego⁶ (2004–2022) i wiele innych należały do kanonu i były cytowane w badaniach naukowych w większości prac językoznawczych. Od początku XXI wieku coś wyraźnie się zmieniło, z każdym rokiem w polskiej (i rzecz jasna światowej leksykografii) pojawia się coraz większa liczba słowników elektronicznych i znikoma grupa ludzi, która ze zjawiskiem elektronizacji leksykonów czy słowników w ogóle polemizuje⁷. Przewaga słowników online (przede wszystkim możliwość szybkiego wyszukiwania i integracji z innymi zasobami) sprawiła, że zjawisko elektronizacji słowników stało się procesem globalnym i nieodwracalnym (Atkins, Rundell, 2008).

Nie sposób nie dostrzec zalet słowników elektronicznych: błyskawicznego przeszukiwania i dostępu do wielu źródeł w jednym miejscu – w Internecie. O wartości, jaką proponują słowniki elektroniczne pisaliśmy w kilku artykułach, np. „The Need for an Electronic Multilingual Dictionary” autorstwa Anny Kisiel, Joanny Satoły-Stąskowiak i Wojciecha Sosnowskiego, opublikowanym w czasopiśmie „Cognitive Studies | Études Cognitives” (nr 14, 2014), analizując wyzwania związane z tworzeniem adekwatnych ekwiwalentów w słownikach wielojęzycznych oraz proponując rozwiązania możliwe do realizacji w formie elektronicznej. Omawialiśmy też ograniczenia słowników drukowanych, na przykład brak możliwości prezentacji złożonych relacji międzyjęzykowych, co utrudnia dokładne oddanie niuansów znaczeniowych. Artykuł podkreślał znaczenie tworzenia słowników elektronicznych jako narzędzi lepiej dostosowanych do potrzeb użytkowników w kontekście wielojęzyczności i dynamicznie zmieniającego się języka.

Wtedy wydawało się nam, mając już pewne doświadczenie w tworzeniu dwujęzycznych słowników, że należy o pozytywnych cechach wersji elektronicznych pisać i je wyraźnie rekomendować. Dziś nie ma powodu kogokolwiek do słowników elektronicznych przekonywać. Wciąż powiększająca się liczba słowników elektronicznych jest normą, warto

³ Liczy 11 tomów i zawiera około 125 tys. haseł. Obejmuje dwa wieki rozwoju polszczyzny – od połowy XVIII do połowy XX stulecia.

⁴ 4 tomy, których podstawą był Korpus Języka Polskiego PWN.

⁵ Największy słownik ortograficzny PWN, obejmujący ponad 140 000 haseł.

⁶ 30 000 haseł, w tym słownictwo współczesne, wyrazy dawne (występujące jeszcze we frazeologizmach i przysłówkach), regionalizmy, słownictwo środowiskowe i potoczne; 26 000 komentarzy normatywnych; dwie normy językowe: oficjalną i potoczną.

⁷ Początkowo słowniki drukowane w wielu środowiskach uchodziły za rzetelne, te cyfrowe traktowano (szczególnie wśród niektórych, starszych badaczy) jako mniej poważne, na których lepiej nie opierać językoznawczych analiz.

jednak wspomnieć, że w zjawisku powstawania elektronicznych słowników, o których mowa w punkcie 3., rolę nie do przecenienia odgrywały i odgrywają **korpusy językowe**.

O korpusach językowych badacze napisali już naprawdę wiele (por. np. Przepiórkowski, A., Bańko, M., Górski, R.L., Lewandowska-Tomaszczyk, B. 2012; Satola-Staškowiak J. 2014, 2015, 2016a, 2017; Janus, D., Przepiórkowski, A. 2007; Górski, R.L. 2010), ale rola tych ogromnych, cyfrowych, tematycznych baz językowych na przestrzeni ostatnich kilkadziesiąt lat zmieniła się jeszcze bardziej zauważalnie. Przede wszystkim z korpusów korzysta dziś znaczna grupa językoznawców, coraz częściej sięgają po nie także studenci. Nie zawsze tak było. W latach 2011-2017 w Instytucie Sławistyki PAN w Warszawie, w ramach pracy zespołu naukowego, opracowywaliśmy *Równoległy korpus polsko-bułgarsko-rosyjski*⁸. Stał się on później podstawą licznych artykułów naukowych, a także fundamentem *Współczesnego słownika bułgarsko-polskiego*⁹ autorstwa Joanny Satoli-Staškowiak i Violetty Koseskiej-Toszewej (2014). W tamtym czasie korpusy językowe, zwłaszcza wielojęzyczne, nie cieszyły się jeszcze dużą popularnością wśród szerokiego grona językoznawców, bo nie dla wszystkich były rzetelnym źródłem wiedzy o języku. Próba wyjaśniania metod ich tworzenia badaczom niekorzystającym z narzędzi korpusowych bywała karkołomna.

Choć korpusy językowe nie są głównym tematem niniejszego artykułu, czuję obowiązek wspomnieć o nich w kontekście powstawania coraz liczniejszych słowników elektronicznych. Dziś bowiem korpusy odgrywają kluczową rolę w badaniach językowych: stanowią nieodzowny element analizy, fundament nowoczesnych słowników elektronicznych i punkt wyjścia dla coraz liczniejszych projektów naukowych, w których badacze sięgają po ich zasoby. W ostatnich latach, poza od dawna istniejącym, *Narodowym Korpusem Języka Polskiego*, powstały chociażby takie korpusy jak: *SpenK - Korpus polskich tekstów specjalistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego*, *Korpus Języka Mówionego (KJM) Instytutu Języka Polskiego PAN*, *Korpus Dyskursu Parlamentarnego Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Warszawskiego*¹⁰. Nie do przecenienia jest także platforma wspomnianego przeze mnie w przypisie nr 8 konsorcjum naukowego CLARIN-PL, która oferuje zasoby i narzędzia do tworzenia korpusów, słowników itd. oraz ich deponowania. Badacze pracujący na rzecz Clarin-PL tworzą infrastrukturę naukowo-technologiczną udostępniającą zasoby językowe oraz elektroniczne narzędzia do automatycznego przetwarzania języka naturalnego¹¹. Korpusy omawiane są dziś powszechnie wśród studentów i doktorantów. Stanowią odrębny akademicki przedmiot na wielu uczelniach.

⁸ Od roku 2013 Równoległy korpus polsko-bułgarsko-rosyjski powstaje w ramach europejskiego projektu CLARIN (Common Language Resources and Technology Infrastructure).

⁹ J. Satola-Staškowiak, V. Koseska-Toszewa, *Współczesny słownik bułgarsko-polski. Zeszyt I*, Warszawa: Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk; Fundacja Sławistyczna, 2014, 336, ISBN: 978-83-64031-12-0.

¹⁰ Oczywiście nie wszystkie dostępne dziś korpusy, co jest ich najsłabszym elementem, są korpusami publicznymi.

¹¹ <https://clarin-pl.eu/about>. Link do zasobów: <https://clarin-pl.eu/catalog/resources>

Rewolucja cyfrowa i transformacja leksykografii

Przejście od słowników drukowanych do dynamicznych baz danych

Ponieważ wraz z popularyzacją komputerów osobistych, a później Internetu i urządzeń mobilnych, leksykografia wkroczyła w fazę transformacji cyfrowej, tradycyjny słownik został przekształcony w narzędzie cyfrowe, które jest wielowarstwowe, przeszukiwalne, edytowalne i otwarte na interakcję z użytkownikiem, bo stale jest online. Jak zauważa Rundell (2017), użytkownik przestał być biernym odbiorcą norm językowych, a zaczął pełnić funkcję aktywnego eksploratora i twórcy wiedzy językowej.

Dyskusja [wśród specjalistów językowych] opiera się na możliwych kierunkach działań związanych ze współczesną wiedzą ogólnie, a w szczególności w leksykografii. [...] jak bazy danych mogą służyć jako podstawa dla kilku słowników; w jaki sposób słowniki mogą dostarczać dane dostosowane do różnych typów użytkowników; w jaki sposób użytkownicy mogą personalizować słowniki; oraz w jaki sposób leksykografowie mogą oferować użytkownikom różne sposoby dostępu do danych leksykograficznych (Nielsen, 2022).

Modele słowników elektronicznych online

Współczesne słowniki cyfrowe występują w różnych formach:

1. Aplikacje mobilne (np. Oxford Learner's Dictionary App, PONS, Diki),
2. Słowniki internetowe z interfejsem webowym (np. Cambridge Dictionary Online, Glosbe, Linguee),
3. Słowniki wbudowane w przeglądarki, komunikatory czy platformy edukacyjne (np. DeepL, WordReference, Grammarly),
4. Platformy społecznościowe z komponentem leksykograficznym (np. Wiktionary – jako słownik tworzony i edytowany przez społeczność)

Zalety słowników elektronicznych w stosunku do papierowych – podsumowanie znanych faktów

3.3.1. Edytowalność i aktualność

Jedną z najważniejszych cech słowników elektronicznych jest możliwość ich stałego aktualizowania. Dane leksykalne są modyfikowane na bieżąco w odpowiedzi na zmiany językowe (neologizmy, skróty internetowe, zapożyczenia kulturowe). Odpowiada to współczesnemu rozumieniu języka jako tworu dynamicznego i ewolucyjnego (Béjoint, 2010, Satola-Staśkowiak 2016a, 2016b).

Wielowarstwowość informacji i interfejs użytkownika

Słowniki cyfrowe mogą zawierać dodatkowe komponenty: nagrania wymowy, animacje, przykłady w kontekście, odnośniki do korpusów językowych, tłumaczenia w czasie rzeczywistym oraz dane statystyczne (częstotliwość użycia, kolokacje). Interfejsy użytkownika umożliwiają szybkie wyszukiwanie, filtrowanie wyników oraz dostosowanie widoku do indywidualnych potrzeb.

Mobilność i uniwersalność dostępu

Użytkownicy mają dostęp do słowników elektronicznych z dowolnego miejsca. Współczesne słowniki funkcjonują w trybie offline i online, integrując się z systemami operacyjnymi, edytorami tekstów czy tłumaczami maszynowymi.

Integracja z procesami edukacyjnymi

Aplikacje słownikowe stają się komponentem dydaktycznym: oferują quizy, fiszki, statystyki uczenia się, analizy błędów. Mogą też wspierać rozwój kompetencji translacyjnych, fonetycznych i stylistycznych.

Wady słowników elektronicznych – obawy specjalistów

W rozważaniach o wpływie technologii na leksykografię pojawia się również krytyczny ton. Nie jest skierowany wobec słowników w ogóle, jednak autorzy, na przykład Rundell (2017), Lew, Schryver (2014) ostrzegają przed brakiem jednolitych standardów redakcyjnych czy ryzykiem tworzenia treści przez użytkowników bez odpowiedniej wiedzy (Lew, 2011; Białek, 2022). Dostrzegają, że w cyfrowym środowisku zwyczajni użytkownicy zaczynają pełnić bardziej zaangażowaną rolę, stając się nie tylko odbiorcami, lecz także współtwórcami (pomagają w tym takie funkcje jak crowdsourcing¹² – model społecznościowy, umożliwiający edytowanie upublicznionych treści, itd.). Zdaniem badaczy „w erze informacji zmienia się status słownika, a wraz z nim wzorce zachowań użytkowników, a wyszukiwarki internetowe wkraczają na teren tradycyjnie zarezerwowany dla zapytań leksykograficznych”, por. Lew, Schryver (2014: 341)

Nie przesądza to jednak o mniejszej popularności słowników elektronicznych wśród studentów i innych użytkowników, mimo że wśród badaczy stawiane są pytania o wiarygodność takich treści.

Słowniki elektroniczne online, platformy i serwisy językowe wykorzystywane przez studentów.

Wśród wymienianych przez studentów słowników dwujęzycznych lub zawierających więcej niż jeden język najczęściej przywoływany jest *Diki* (www.Diki.pl) – słownik internetowy przeznaczony głównie dla osób uczących się języka angielskiego. Zawiera autorskie nagrania wymowy, kontekstowe przykłady zdań oraz interfejs przyjazny dla uczniów. Również popularną propozycją jest słownik/narzędzie *Bab.la*. Tak jak *Diki*, pozwala na tłumaczenie na angielski i inne języki. Istnieje także możliwość odsłuchania otrzymanych wyników. *Bab.la.*, co jest bardzo pomocne, prezentuje hasło w kontekście, głównie w zdaniu. Kwestię odmiany czasowników można ustalić w zakładce „koniugacja”.

¹² Angażowanie się szerokiej grupy ludzi do wykonywania zadań i proponowania rozwiązań, aby zrealizować konkretne cele redaktora/autora. Jest wykorzystywany przez firmy, instytucje publiczne oraz organizacje non-profit, którym crowdsourcing zastępuje tradycyjnych pracowników.

W rozmowach ze studentami często jako pomoc wymieniane są także *Cambridge Dictionary Online* (<https://dictionary.cambridge.org/>) i *Oxford Learner's Dictionary* (<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>). To anglojęzyczne słowniki specjalizujące się w dostarczaniu treści edukacyjnych dla uczących się języka angielskiego jako obcego. Oferują przykłady zdań, porady gramatyczne, funkcje interaktywne oraz testy czy platformy typu *Google Translate* i *DeepL*. Oba narzędzia wykorzystują tłumaczenie maszynowe z elementami sztucznej inteligencji. Ich zaletą jest natychmiastowość i możliwość przetwarzania całych tekstów, a nie tylko pojedynczych haseł. *DeepL* oferuje dodatkowo bardziej dopracowane pod względem składniowym i semantycznym propozycje tłumaczeń. Wymieniany jest także zdecydowanie mniej precyzyjny niż redagowane profesjonalnie słowniki, choć oparty na modelu crowdsourcingu, *Wiktory* (www.wiktory.org). Zauważany jest także *Słownik synonimów* (www.synonimy.net), którym znajduje się ponad 600 tys. synonimów do prawie 150 tys. słów, a także *Dobry słownik* (www.dobrysloownik.pl), normatywny, stale aktualizowany przez językoznawców i korektorów spis. Zawiera definicje, kwalifikacje stylistyczne, dane fleksyjne, pochodzenie słów, błędy językowe. Znajdują się w nim też także komentarze, cytaty i przykłady z NKJP oraz Internetu. Dostęp do tego słownika jest płatny (abonament). Za to *Słownik kolokacji języka polskiego* (<https://collocations.pl>) utworzony jest na podstawie danych z Narodowego Korpusu Języka Polskiego (NKJP: www.nkjp.pl). Pokazuje typowe połączenia leksykalne słów (kolokacje), które bezwarunkowo przydatne są filologom, tłumaczom i wszystkim uczącym się języka.

Innym słownikiem, którego powinna używać spora ilość uczniów, jest *Słownik terminów literackich PWN* (<https://sjp.pwn.pl/sloowniki/S%C5%82ownik-termin%C3%B3w-literackich.html>), który korzysta z NKJP lub *Słownik terminów literackich* (<https://stl.lekturki.pl/>). Jest to miejsce, w którym znajdują się definicje wszystkich terminów, jakich znajomość jest wymagana na szkolnych zajęciach z języka polskiego.

Wielki słownik języka polskiego PAN online

Źródłem wiedzy o polszczyźnie w wersji cyfrowej jest dziś przede wszystkim *Wielki słownik języka polskiego PAN* (www.wsjp.pl), który zastąpił kultowy i drukowany *Słownik języka polskiego PAN* pod redakcją Witolda Doroszewskiego (wydawany w latach 1958–1969 i będący jednym z najwybitniejszych dzieł polskiej leksykografii). *Wielki słownik języka polskiego* tworzony jest pod redakcją Piotra Źmigrodzkiego.

Słownik ten, opisując polszczyznę, pozostaje od początku do końca słownikiem elektronicznym sensu stricto, tzn. zaplanowanym jako słownik elektroniczny, nie zaś przeniesieniem do elektronicznej postaci słownika drukowanego, jak ma to miejsce na przykład z wersją elektroniczną *Słownika języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego¹³:

¹³ Wydawnictwo Naukowe PWN w latach 1996-1997 wydało jego wznowienie w wersji tradycyjnej, a w 2000 roku przedruk elektroniczny. Obecne, internetowe wydanie umożliwia korzystanie ze słownika wszystkim zainteresowanym. Nie zostały w nim poczynione żadne zmiany w stosunku do wydania książkowego. Hasła prezentowane są jako obrazy (skany) fragmentów stron papierowej wersji słownika, por.: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/wstep>

<https://sjp.pwn.pl/doroszewski/>, czy z *Wielkim słownikiem ortograficznym* pod redakcją Edwarda Polańskiego¹⁴. *Wielki słownik języka polskiego*, będąc od razu słownikiem elektronicznym, może stosować taką strukturę hasła i taką postać jej prezentacji, która nie kontynuuje, a wręcz zrywa z ograniczeniami typowymi dla słowników papierowych. Ponadto słownik może być na bieżąco aktualizowany i codziennie wzbogacać się o nowe hasła. Nieistnienie wersji drukowanej tego największego słownika polszczyzny jest tu symbolem przejścia słowników z ery papierowej do ery cyfrowej i internetowej.

Podsumowania i wnioski

Dziś w fachowej literaturze znaleźć można wiele wskazówek, jak krok po kroku zbudować słownik elektroniczny. Opracowali je doświadczeni leksykografowie, na przykład Atkins, Rundell (2008) przeprowadzają czytelników przez procesy projektowania, gromadzenia i adnotacji korpusu tekstów. Pokazują, jak analizować dane w celu wyodrębnienia istotnych informacji, a nawet demonstrują, jak te ustalenia są łączone w komponentach semantycznych, gramatycznych i pedagogicznych, które składają się na hasło. Autorzy wyjaśniają znaczenie i zastosowanie najnowszych teorii lingwistycznych, takich jak teoria prototypów i semantyka ram, oraz opisują rolę oprogramowania w manipulowaniu danymi i kompilacji haseł. Zatem obraz siedzącego w bibliotece wśród książek leksykografa, zniknął raz na zawsze, zastąpił go fachowiec posiadający znaczną wiedzę językową i informatyczną. Równorzędnie pojawił się (co bywa w środowiskach leksykografów niepokojące) zwyczajny użytkownik języka, chcący stać się autorem słownikowego hasła, bazujący na przygotowanych przez fachowców narzędziach słownikowych. Sytuacja tworzenia słowników przez przypadkowych autorów jest w XXI wieku nowym zjawiskiem.

Rola słowników drukowanych w kontekście współczesnych potrzeb komunikacyjnych, edukacyjnych i kulturowych została zredukowana do funkcji archiwalnej, historycznej, sentymentalnej czy kolekcjonerskiej. Słowniki elektroniczne nie tylko przejęły funkcje słowników drukowanych, ale też znacząco je rozszerzyły, integrując się z codziennym życiem użytkowników języka. Ich sukces opiera się, jak wspomniano wyżej, na: mobilności, interaktywności, edytowalności i otwartości na zmiany. Współczesne słowniki stanowią nie tylko pomoc językową, ale są dostosowane do aktualnych potrzeb użytkowników, szczególnie tych młodszych.

Słowniki cyfrowe są potężnym i wsłaniałym narzędziem. Najlepiej wykorzystają je świadomi użytkownicy, niepozbawieni krytycznego myślenia.

¹⁴ <https://sjp.pwn.pl/so/lista/a#wielki-slownik-ortograficzny-wiecej>

Bibliografia

- Atkins B.T.S., Rundell M. (2008), *The Oxford guide to practical lexicography*, Oxford.
- Béjoint H. (2010), *The Lexicography of English: From Origins to Present*, Oxford.
- Białek E. (2022), *Wyzwania XXI wieku na kartach leksykografii*, „Przegląd Rusycystyczny”, nr 3(179), s. 27–43.
- Górski R.L. (2010), *Recent developments in the National Corpus of Polish*, <https://www.academia.edu/125644299> [dostęp: 3.03.2023].
- Hartmann R.R.K. (2001), *Teaching and researching lexicography*, London, New York.
- Janus D., Przepiórkowski A. (2007), *Poliquarp: An open source corpus indexer and search engine with syntactic extensions*, <https://www.researchgate.net/publication/221605628> [dostęp: 3.03.2023].
- Kisiel A., Satoła-Staśkowiak J., Sosnowski W. (2014), *The Need for an Electronic Multilingual Dictionary*, „Cognitive Studies/Études Cognitives”, t. 14, s. 55–64.
- Lew R. (2011), *Online Dictionaries of English, e-Lexicography* [w:] P.A. Fuertes-Olivera, H. Bergenholtz (eds.), *The Internet, Digital Initiatives and Lexicography*, London.
- Lew R. (2012), *How Can We Make Electronic Dictionaries More Effective?*, S. Granger, M. Paquot (red.), *Electronic Lexicography*, Oxford, <http://hdl.handle.net/10593/2423> [dostęp: 3.03.2023].
- Lew R., Schryver G-M. (2014), *Dictionary Users in the Digital Revolution*, „International Journal of Lexicography”, vol. 27, s. 341–359, <https://doi.org/10.1093/ijl/ecu011> [dostęp: 3.03.2023].
- Nielsen S. (2022), *The future of dictionaries, dictionaries of the future* [w:] H. Jackson (red.), *The Bloomsbury Handbook of Lexicography*, Bloomsbury, https://www.researchgate.net/publication/365946473_The_future_of_dictionaries_dictionaries_of_the_future [dostęp: 3.03.2023].
- Przepiórkowski A., Bańko M., Górski R.L., Lewandowska-Tomaszczyk B. (2012), *Narodowy Korpus Języka Polskiego*, Warszawa, <https://nkjp.pl> [dostęp: 3.03.2023].
- Rundell M. (2013), *Printed versus digital dictionaries*, „English teaching professional”, vol. 86, s. 17–18.
- Rundell M. (2017), *Dictionaries and crowdsourcing, wikis and user-generated content*, [w:] *International Handbook of Modern Lexis and Lexicography*, Berlin–Heidelberg, http://doi.org/10.1007/978-3-642-45369-4_26-1
- Satoła-Staśkowiak J., Koseska-Toszeva V. (2014), *Współczesny słownik bułgarsko-polski. Zeszyt I*, Warszawa.
- Satoła-Staśkowiak J. (2014), *Edukacja przyszłych tłumaczy w oparciu o korpusy językowe*, „Прикладна лінгвістика та лінгвістичні технології”, Kiev, s. 211–223.
- Satoła-Staśkowiak J. (2015), *On the benefits of foreign language learning based on parallel language corpus*, „Cognitive Studies/Études Cognitives”, t. 15, s. 57–65.
- Satoła-Staśkowiak J. (2016a), *Korpusy językowe i wyszukiwarki korpusowe a badania nad współczesnymi tendencjami języków słowiańskich*, [w:] V. Cvrček, J. Šimandl, J. Štěpánová (red.), *Slovanská lexikografie: současný stav a výzvy*, Praga, s. 363–370.

Satola-Staškowiak J. (2016b), *Współczesna polsko-bułgarska i bułgarsko-polska leksykografia (na podstawie prac nad Słownikiem polsko-bułgarskich neologizmów)*, [w:] *Лексикографиям в началото на XXI в.*, Sofia, s. 523–529.

Satola-Staškowiak J. (2016c), *O anglizowaniu wymowy w polskich i bułgarskich wypowiedziach młodych ludzi*, [w:] D. Blagoeva, S. Kolkovska (red.), *За словото – нови търсения и подходи. Юбилеен сборник в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Емилия Пернишка*, Sofia, s. 180–184.

Satola-Staškowiak J. (2017), *Badania nad najmłodszą leksyką słowiańską w oparciu o korpusy językowe*, [w:] *Българско-Полски Стыдуй*, Sofia, s. 32–45.

Schryver G.-M. (2023), *Generative AI and lexicography: The current state of the art using ChatGPT*, „International Journal of Lexicography”, vol. 36(4), s. 355–387, <https://doi.org/10.1093/ijl/ecad021>

Słowniki:

Brückner A. (1927), *Słownik etymologiczny języka polskiego*, <https://polona.pl/preview/90cf9d-78-76a3-4a32-9fc3-e1dafd0756b8> [dostęp: 3.03.2023].

Cambridge Dictionary Online (b.r.), <https://dictionary.cambridge.org/> [dostęp: 3.03.2023].

Diki (b.r.), <https://www.diki.pl/> [dostęp: 3.03.2023].

Dobry słownik (b.r.), <https://www.dobrysłownik.pl/> [dostęp: 3.03.2023].

Doroszewski W. (red.) (1958–1969), *Słownik języka polskiego PAN*, <https://doroszewski.pwn.pl/> [dostęp: 3.03.2023].

Dubisz S. (red.) (2003), *Uniwersalny słownik języka polskiego, Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1–4, Warszawa.

Linde S.B. (1807–1814), *Słownik języka polskiego*, <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/8173> [dostęp: 3.03.2023].

Markowski A. (2004–2022), *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*, Warszawa.

Oxford English Dictionary (pierwsze wydanie: 1884–1928), Oxford, <https://nla.gov.au/nla.obj-3208552393/view?partId=nla.obj-3208554289#page/n2/mode/1up> [dostęp: 3.03.2023].

Oxford Learner's Dictionary (b.r.), <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> [dostęp: 3.03.2023].

Polański E. (red.) (2003), *Wielki słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji (program na komputery PC)*, Warszawa.

Skorupka S. (1967–1968), *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa.

Sławiński J. (red.) (1976), *Słownik terminów literackich*, Wrocław, <https://www.scribd.com/document/548569563/Janusz-S%C5%82awi%C5%84ski-S%C5%82ownik-Terminow-Literackich> [dostęp: 3.03.2023].

Słownik synonimów, <https://synonim.net/> [dostęp: 3.03.2023].

Urbańczyk S. (red.) (1953–2002), *Słownik staropolski* <https://pjs.ijppan.pl/Sstp/t1.pdf>, później *Słownik staropolski PAN*, <https://pjs.ijppan.pl/sstp.html> [dostęp: 3.03.2023].

Wiktionary (b.r.), <https://www.wiktionary.org/> [dostęp: 3.03.2023].

Abstract

On the constant marginalization of printed dictionaries as an irreversible phenomenon in contemporary lexicography

The dynamic development of digital technologies in the 21st century has led to a fundamental transformation of lexicography. Traditional printed dictionaries, once considered fundamental and prestigious sources of linguistic knowledge for centuries, have been gradually marginalized in favor of electronic solutions. The displacement of printed dictionaries by electronic ones is not a sensation. However, the pace of this transformation is noteworthy. In our lifetimes, a complete transition from paper to the digital environment has occurred. This article discusses the social, technological, and educational factors that determine this process. The advantages of electronic dictionaries – their timeliness, editability, accessibility, and interactivity – are analyzed, along with threats such as the lack of consistent editorial standards and the risk of disseminating unverified knowledge. The crucial role of linguistic corpora in the creation of contemporary digital dictionaries is also discussed. The analysis is based on both the literature on the subject and the results of surveys conducted among students of philological and non-philological fields.

Keywords: electronic and online dictionaries, printed dictionaries, linguistic corpora, digital lexicography, technology, language education.